

#Окологітературне. Усе що ви хотіли знати про сучасну українську літературу

Літературознавство – не це нудно, це весело, цікаво й навіть небезпечно. Літературна критика має бути жива і жвава, не оглядатися на персоналії, не виважувати можливих наслідків, не вплутуватися в складну систему дружби з усіма гравцями літпроцесу й ділових стосунків із видавництвами — це коли говориш про свої враження від тексту як-вони-є. Тому ґонзо-критикиця, вона ж улюблена критикеса Тетяна Трофименко, презентує справжній путівник у світ такого дивного сучукрліту. Це не збірка рецензій на різні видання за певний період часу в традиційному розумінні, це анатомічний атлас сучукрліту, реальний зріз сучукрліту останніх десяти років — з основними гравцями, їхніми творами, реакцією читачів та критиків, та – що важливо – візуалізованими важливими літературознавчими поняттями.

Тож перед вами не лише захопливе, сповнене тролінгу, читиво, а й доволі пізнавальне й інформативне видання.

Тетяна Трофименко

#

Літературне

ПУРНЕ

Усе, що ви хотіли знати
про сучасну українську
літературу

Тетяна Трофименко

#Коло
літера
турне

(усе, що ви хотіли знати
про сучасну українську літературу)

Харків

ВИДАВНИЦТВО
2019

2021

ISBN 978-966-982-506-3 (epub)

Жодну з частин даного видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Серія «Дозвілля»

Художник і дизайнер обкладинки Оксана Васьків

Електронна версія створена за виданням:

Трофименко Т.

Т76 #околотітературне : усе, що ви хотіли знати про сучасну українську літературу / Тетяна Трофименко ; худ. О. Васьків. — Х. : Віват, 2019. — 288 с. : іл. — (Серія "Дозвілля", ISBN 978-966-942-828-8).

ISBN 978-966-942-970-4

Літературна критика має бути жива і жвава, не оглядатися на персоналії, не виважувати можливих наслідків, не вплутуватися в складну систему дружби з усіма гравцями літпроцесу й ділових стосунків із видавництвами — це коли говориш про свої враження від тексту як-вони-є. Тому гонзо-критикиця, вона ж улюблена критикеса Тетяна Трофименко, презентує справжній путівник у світ сучукрліту. Це не збірка рецензій на різні видання за певний період часу в традиційному розумінні, це анатомічний атлас, реальний зріз сучукрліту останніх десяти років — з основними гравцями, їхніми творами, реакцією читачів та критиків, і — що важливо — візуалізованими важливими літературознавчими поняттями.

УДК 821.161.2.09

© Васьків О. Г., ілюстрації, 2018

© ТОВ «Видавництво "Віват"», 2019

Від редакції

Збірка рецензій Тетяни Трофименко — літературної критикеси, кандидатки філологічних наук.

Тексти були опубліковані протягом 2007–2018 років у різних друкованих та електронних виданнях: Mediaport, ZAXID.NET, «Українська правда. Культура», «Повага», у блозі ТСН, на спеціалізованих сайтах «ЛітАкцент» і «Буквоїд», у журналі «Сучасність», альманасі «Знак» («Смолоскип України»).

Рецензії й огляди написані на твори сучасних українських авторів. Принцип упорядкування — хронологічний, що дозволяє подати зріз літературного процесу за десять років у всій його складності й розмаїтості..

Від авторки

Усе починалося з ЖЖ. (Livejournal, LJ, «живий журнал», ЖЖ — інтернет-платформа для ведення онлайн-щоденників; персональний блог на цій платформі. У 2005–2010-х усі ми тусували в ЖЖ, доки йому на зміну не прийшли соціальні мережі, насамперед фейсбук.)

Створити «живий журнал» 2006 року мені допомогла Катріна Хаддад, із якою ми тоді мешкали в гуртожитку Харківського універу Каразіна. До того часу я написала й захистила кандидатську дисертацію про збірку «Перло многоцінне» Кирила Транквіліона Ставровецького в контексті барокової культури, справами сучукрліту цікавилася мало, а з його представників знала хіба Сергія Жадана, бо він був (і лишається) «почесним живим експонатом» Харківського літмузею, де я почала працювати 2000-го. Суто випадково я дала Катріні, яка до того писала кандидатську дисертацію про Михайла Коцюбинського й справами сучасної української літератури цікавилася мало, почитати вірші Сергія Жадана. «О, і я так хочу!» — сказала Хаддад і невдовзі стала сучасною українською поеткою, виграла літературну премію видавництва «Смолоскип» — і вже потім поволі втягнула мене до україномовного сегменту ЖЖ і харківських мистецьких кіл, у які

часом вливалися десанти зі столиці й Галичини. (Сучукрліт (ім., ч. р.) — неакадемічний і неусталений у словниках, але дуже популярний термін на позначення сучасної української літератури. Дехто вважає це слово образливим, але нам воно подобається, тож далі його вживатимемо, говорячи про тексти, які з'явилися у вітчизняному красному письменстві від 1986 року до сьогодні. Літературний конкурс видавництва «Смолоскип» існує від 1993 року; щороку присуджує премії в номінаціях «поезія» та «проза» авторам, які не матюкаються у своїх текстах; за інерцією вважається конкурсом для молоді, хоча нині вікову планку вже підняли до 35–40 років.)

Так з'явилася ЖЖ-юзерка [dte34](#). Підзаголовок мого журналу виголошував: «тільки не про політику», а тематичним тегом стало #окологітературне (термін добре прижився). Тоді я й виявила, що в сучасній українській літературі не все так чудово, як здається, коли читаєш тільки раннього Жадана; відкрила для себе цей прекрасний і страшний світ, сповнений інтриг, заздрощів, образ і дуже різних, іноді навіть чудових текстів. Саме тут з'явився перший відгук на твір сучукрліту — першою жертвою стала ЖЖ-френдеса з нашої харківської спільноти [drunk_flover](#) Оксана Веліт. Її роман «Нульова заповідь» (2007) сигналізував про наявність певних проблем зі стилем, сюжетом, жанрами, розкриттям характерів персонажів, а також редагуванням, коректурою та сприйняттям текстів... (Сюжет — система подій у літературному творі; головний камінь спотикання сучукрліту. Відомий літературознавець Юрій Лотман наполягав, що подія — це тільки та дія, унаслідок якої змінюється статус персонажа. Якщо персонаж на початку твору — лузер і наприкінці твору — лузер, то з ним нічого не відбулося і сюжету немає; якщо на початку твору він лузер, а наприкінці — труп, то сюжет є.)

Далі зупинитися було неможливо — живий літпроцес затягував потужніше за барокову літературу, хоча подеколи нагадував небезпечний для життя вир. У ЖЖ ми не «фільтрували базару» — автори ображалися, коментатори «смалили». В умовах загальної стагнації вітчизняного літературознавства — або зосередженого при наукових (у тому числі регіональних) центрах, доступного і цікавого лише вузькому колу фахівців, або такого, що обслуговує потреби видавництва чи певних культурних угруповань (де панівним жанром є

схвальна рецензія на замовлення), — це було захопливо, весело і, звісно, на грані фолу.

Від 2007 року, коли Катріна Хаддад переїхала до Києва, я успадкувала її рубрику «не-критичні нотатки» на харківському сайті Mediaport і в паперовій газеті Mediapost — це був добрячий вишкіл щотижневих відгуків на книжку. Окремі відгуки і далі з'являлися в ЖЖ. Зіставлення бодай перших абзаців добре ілюструє різницю між рецензією «без обмежень» і традиційною:

«Не те щоб мене це завжди цікавило, але досить несподівано було дізнатись, що відчуває чоловік, якому жінка відмовила в анальному сексі...»

«Досить читати жіночу прозу, сказала собі я... і взялася за роман Анатолія Дністрового».

«Коли я тільки почала цікавитись сучасною прозою, повсякчас чомусь плутала письменників Анатолія Ульянова й Олеся Ульяненка... Ну тепер-то я вже легко можу ідентифікувати Анатолія Ульянова за х*єм в стакані, а Олеся Ульяненка — за романом “Серафима”».

«Серед великої кількості загалом депресивних і песимістичних творів сучасної української літератури виокремлюються романи письменника Олеся Ульяненка».

Для такого різновиду журналістики й критики є своя назва — гонзо. Десь такою, на мою думку, і має бути справжня жива літературна критика, коли ти не озираєшся на персоналії, не виважуєш можливих наслідків, не вплутаний у складну систему дружби з усіма гравцями літпроцесу й ділових стосунків із видавництвами, а говориш про свої враження від тексту як-вони-є. Звісно, це не означає, що всі рецензії, відгуки й огляди мають бути в стилі гонзо, але без цього, через бажання нікого не образити літературна критика поволі занурюється в болото компліментарності. Як не парадоксально, заборона на суб'єктивність шкодить об'єктивності. А зважаючи на популярність жанру загальноосвітнього огляду з розряду «що почитати», літкритика в Україні постійно під загрозою перетворитися на видавничий піар: треба продати якомога більше примірників, бо ж читати треба українське! (Гонзо (з англ. Gonzo — навіжений, нарваний) — спосіб

письма, що передбачає виразну суб'єктивність викладу, відкрите висловлювання емоцій, використання ненормативної лексики.)

Натомість у традиційному поділі літературознавства на галузі критика покликана виконувати зовсім інші завдання: мати справу з живим літературним процесом, рефлексувати його та встановлювати місце того чи іншого тексту в культурних координатах сьогодення. Художній текст стає об'єктом власне критики ненадовго — відразу після виходу книжки друком, доки її активно презентують, рекламують, купують і читають; доки не вгамуються обговорення в соцмережах, доки не вручать премії за найкращу книжку поточного року тощо. Далі вступає в гру історія літератури: з огляду на те, як стрімко окреслюються нові періоди красного письменства, цілком можливо, що поділ на покоління скоро вимірюватиметься не десятиліттями, а роками, тому критики мусять поспішати. Слід ще врахувати й інтенсивність письменницької праці: коли той чи інший митець видає щороку по книжці, а після четвертої — вибране, то ці п'ять років уже можна розглядати як етап творчості, теж предмет зацікавлення історії літератури. (Галузі літературознавства — історія літератури, теорія літератури, літературна критика.)

Сьогоднішня українська літературна критика мобільна, менш академічна й більш суб'єктивна за весь час свого існування. Реалізуючись переважно у форматі інтернет-публікацій, вона відкрита до діалогу, про що, звісно, не могли мріяти наші попередники з товстих паперових журналів. Існуючи в умовах відносної демократичності суспільства, сучасні критики, коли не залежать від корпоративних інтересів, особистих симпатій чи фінансової підтримки, дозволяють собі більше рішучості в оцінюванні й глибший аналіз.

Утім, здається, думка про «об'єктивність критики» нарешті перейшла до розряду фікції, та й сама потреба об'єктивності видається зайвою: якщо думки автора рецензії неспівзвучні особистим враженням читача, той просто знайде для себе інший портал (часопис). В умовах, коли критик не мусить формувати суспільну думку чи підштовхувати читача до єдино правильної лінії, як того вимагали народницька й пізніше радянська ідеологія, його роль стає значно цікавішою. (Народництво

— в українській літературі від другої половини ХІХ століття ідеологія, що виражалася в піднесенні ролі простого народу, насамперед селянства, відновленні національних ідеалів і патріархальних цінностей. Стилем народництва був реалізм, у протистоянні з ним сформувався модернізм. Опозиція «народництво vs модернізм», блискуче обґрунтована Соломією Павличко, лишається актуальною до сьогодні.)

Власний досвід показує, що всі спроби писати виважено й серйозно про тексти низького художнього рівня, проходять повз увагу читача й письменника поготів — не вірте, коли вам скажуть, що критик може «виховати» чийсь смак чи «покращити» майстерність. Натомість розшарений у фейсбуку мем часом здатен добряче струснути дискурс, неприємно вразивши когось із зіркових письменників — як, не всі в захваті від його нового роману?! (Мем, інтернет-мем — одиниця культурної інформації у вигляді медіаоб'єкта; найчастіше — дотепна картинка з фразою, що має усталене значення й поширюється в соціальних мережах. Діскурс, або дискурс, — мова в процесі її застосування в соціальному контексті; класний термін, що універсально поєднується з будь-якими словами (дискурс влади, дискурс моди, дискурс сучасної української поезії, дискурс усього).

)

Зазвичай про тих критиків, які не в захваті, кажуть, ніби їх... не існує. Про це говорять як автори, так і колеги за цехом, наполягаючи, що справа критика — вивчити, проаналізувати, а не тролити чи «кнурити». Якщо котрийсь автор тобі здається графоманом чи просто не надто талановитим — не читай! Про нього напише інший, доброзичливий критик — і всім буде добре. Чудова, але дещо утопічна картина, яка, сподіваюсь, ніколи не стане дійсністю, адже літературна критика поволі відмовляється від панегірика як основного жанру. В умовах вільного інтернет-формату зростає й активність і самостійність читача, якого вже не задовольниш ані похвалами на адресу визнаних метрів, ані засудженням авторів, котрі «не того навчають нашу молодь». Часом достатньо просто накидати цитат у фейсбуку — і кожен читач розуміє, із текстом якого ґатунку має справу.

Саме тому автори й видавці так не люблять цитування та спойлерів, мовляв, якщо в рецензії буде сказано, що вбивця — дворецький, ніхто її не купить! Якби так було насправді, класика пішла б в утиль, адже ми ще зі школи знаємо сюжет «Ромео і Джульєтти», однак цей аргумент зазвичай не діє. Тож щоразу, коли для аналізу тексту муσιш розкривати зміст, уявляєш, скільки потім доведеться перепрошувати... Або не доведеться: насправді більшість творів сучукрліту має настільки нецікавий сюжет, безпомічний стиль і непереконливих персонажів, що й сказати про них нічого, хіба переказати, хоч трохи пожвавлуючи власним сарказмом. Саме про такі рецензії потім кажуть, що вони цікавіші за книжки, на які написані, — звісно, якщо читач зрозумів ваш сарказм без спеціальної таблички. Доброзичливі критики обходяться без сарказму. (Тролінг — форма соціальної провокації чи знущання в соціальних мережах; серед українських відповідників найбільше підходить полтавський діалектизм «кнурити», хоча можна ще задрочувати, підколювати тощо. Панегірик — популярний від часів античності жанр, за допомогою якого звеличували певну особу; у літературознавстві стало ознакою доброго тону хвалити авторів та їхні тексти (на противагу тролінгу). Спойлер (з англ. spoil — псувати) — інформація про книжку, що розкриває її сюжет і нібито псує враження тим, хто ще не читав; насправді, усе, що стосується змісту й не є панегіриком автору. Сарказм — зла насмішка, ядуча іронія; добре допомагає від панегірика.)

Звісно, те, що добре для інженера з Коломиї чи доктора наук із Харкова, навряд зацікавить домогосподарку зі Жмеринки, але не можна змусити критика працювати тільки на одну з верств читачів. Умовний поділ літератури на елітарну й масову досі лишається суперечливим питанням, бо тексти низького художнього рівня, так само як і високого, з'являються в усіх сегментах. Остаточні акценти нехай розставляють історики літератури, а справою честі літературного критика має бути ситуація, коли за 500 років, після техногенної катастрофи, на останній флешці з останнього на Землі комп'ютера далекий нащадок знайде текст його рецензії й скаже: «О, то вони й тоді розуміли, що письменник NN — фуфло!»

Отож, як ви вже зрозуміли, ця книжка аж ніяк не наукове дослідження, не аналіз перебігу літпроцесу за десятиріччя. Спочатку ми вирушимо в літературну мандрівку сучукрлітом — рецензії на прозові та поетичні

книжки від 2007-го фіксують атмосферу літературного життя того часу; драматичні колізії сприйняття — як із боку читачів, так і з боку письменників, видавців та літературознавців. Другу частину книжки становлять огляди, написані в пізніші роки, де відлунюють вічні дискусії — от хоч би про існування української літературної критики; актуальність тих чи інших стилів, жанрів, художніх образів; зміну літературних поколінь; потрібність чи шкідливість літературних відзнак та антивідзнак. Декому з авторів присвячено не по одній рецензії — це дозволяє простежити перебіг зростання чи занепаду їхнього творчого потенціалу. (Колізія — зіткнення, конфлікт; під драматичними колізіями розуміємо також літературні дискусії й інтернет-срачі, тепер більше відомі як зашквари.)

Звісно, ідеться про суб'єктивну думку улюбленої критикеси, або критициці, — ці симпатичні ролі прийшли на зміну залізному танчику, що, утім, не означало відмову від засад гонзо-критики. Тож далі цією книжкою мандруємо разом, і, можливо, наші суб'єктивні думки в чомусь збігатимуться :). (Критикеса, критициця (ім., ж. р., фемінітив) — поняття, альтернативне аналогічному поняттю чоловічого роду; ми підтримуємо вживання фемінітивів; якщо далі ідеться про письменника, автора чи персонажа взагалі, форма «письменниця», «авторка» чи «персонажка» не вжиті лише через економію обсягу видання.)

Як ми дійши до сучасності

стилі й напрями від X до XXI ст., основні характеристики та
яскраві представники

X-XIV ст. СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Важливість впливу церкви, перевага Бога над людиною, образність запозичена зі Святого Письма, багатство стилістичних прикрас у текстах.

ПЕРЕКЛАДНІ ТВОРИ

Богослужбові книги, історичні хроніки, природничі тексти, повісті, збірки проповідей

ОРИГІНАЛЬНІ ТВОРИ

Літописи («*Повість минулих літ*»)

Героїчний епос («*Слово о полку Ігоревім*»)

Ораторська проза («*Слово про Закон і Благодать*»)

XV-XVI ст. РЕНЕСАНС

Відродження принципів античного мистецтва (ясність, гармонійність, фізична краса), гуманізм (перевага людини над Богом), заперечення першочергової ролі релігії та церкви.

В українській літературі Ренесанс майже не відобразився, його представники працювали за кордоном і писали тільки латиною.

Павло Русин, Юрій Дрогобич, Себастьян Кльонович.

Окремі риси Ренесансу в Україні успадкувало бароко

Кінець XVI — поч. XVIII ст. БАРОКО

Поєднання рис Середньовіччя й Ренесансу (повернення значення Бога, але й увага до постаті людини); високе бароко — багатство стилю (динамізм, контрасти, велика кількість метафор, гіпербол, паралелізмів, антитез), низове бароко — бурлеск, грубі жарти.

Від Івана Вишенського до Григорія Сковороди

XVIII ст. КЛАСИЦИЗМ СЕНТИМЕНТАЛІЗМ ПРОСВІТНИЦТВО

КЛАСИЦИЗМ: на теренах Європи розквітнув в імперській Франції. Використання античних мотивів і образів, визначальна роль монарха, поділ жанрів на високі й низькі, правило трьох єдностей. В українській літературі період майже не представлений

СЕНТИМЕНТАЛІЗМ: головна увага приділяється емоціям, переживанням персонажів; зображення їхньої тяжкої долі має викликати співчуття, змушує пережити катарсис (очищення). В українській літературі представлений у повісті «Маруся» Григорія Квітки-Основ'яненка, п'єсі «Наталка Полтавка» Івана Котляревського

ПРОСВІТНИЦТВО: суспільна течія та ідеологія, що сформувалася в колі французьких просвітників-енциклопедистів (Вольтер, Руссо, Дідро), які визнавали першість за рацію (розумом), критикували церкву, вірили в прогресивність загальної освіти та доброго монарха. В українській літературі елементи просвітництва можна знайти в Григорія Сковороди, Григорія Квітки-Основ'яненка, Івана Котляревського (у творчості того самого автора можна знайти риси різних стилів, напрямів та світоглядних систем.)

XIX ст. РОМАНТИЗМ РЕАЛІЗМ НАТУРАЛІЗМ

РОМАНТИЗМ: заперечення раціоналізму, увага до внутрішнього світу персонажа, зображення виняткових характерів у виняткових обставинах, конфлікту героя із середовищем, використання елементів фольклору, фантастики, історичних фактів.

Микола Костомаров, Євген Гребінка, ранній Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш

РЕАЛІЗМ: повернення до раціоналізму, прагнення показати типові характери в типових обставинах, антигуманний світ і тяжке життя трудового народу, соціальні конфлікти та національне гноблення. Ідеологією реалізму було народництво.

Іван Нечуй-Левицький, Панас Мирний, Тарас Шевченко, Марко Вовчок, Іван Франко, Михайло Коцюбинський, Борис Грінченко

НАТУРАЛІЗМ: погляд на людину як продукт біологічних, спадкових впливів, соціально-морального середовища.

Частково представлений у творчості *Івана Франка*

КІНЕЦЬ ХІХ СТ. — І ПОЛ. ХХ СТ.

МОДЕРНІЗМ: система напрямів, що заперечували реалізм і натуралізм, підносили емоцію над рацію, основну увагу звертали на форму літературного твору, глибоко розкривали психологію персонажа та його настрої, показували світ як змінний і рухливий, заперечували народництво й патріархальні цінності

Український модернізм пройшов декілька етапів: ранній — на зламі ХІХ і ХХ ст., Червоний ренесанс 1920-х рр. та у творчості шістдесятників — і триває до сьогодні в текстах різних авторів.

НЕОРОМАНТИЗМ: романтизм + поглиблений психологізм, показ соціально активного персонажа, ускладнення конфлікту з оточенням, розкриття чуттєвої сфери.

Леся Українка, Ольга Кобилянська, О. Олесь, Юрій Яновський, Микола Хвильовий, Іван Багряний, Василь Симоненко

ІМПРЕСІОНІЗМ: показ світу в його мінливості, фіксація миттєвих вражень, активне використання колористики, звукопису, художніх деталей, ритмізація прози.

Ольга Кобилянська, Михайло Коцюбинський, Володимир Винниченко, Микола Хвильовий, Григорій Косинка

СИМВОЛІЗМ: художній образ є багатозначним символом, активне використання елементів містики, фантастики, відмова від показу буденного світу.

Павло Тичина, Микола Вороний, О. Олесь

ЕКСПРЕСІОНІЗМ: загострене світобачення, викликане суспільними катаклізмами та світовою війною, напруга переживань та емоцій персонажа, показ деформованої дійсності, ірраціональність, гротеск, мотиви болю, тривоги, страху.

Василь Стефаник, Микола Куліш, Василь Стус

АВАНГАРД: нова концепція світу й культури ХХ ст.; реформа мистецтва, зокрема літератури, відповідно до розвитку сучасної цивілізації; заклики до ліквідації старого мистецтва, відкидання класики, руйнування норм моралі, епатажність (бажання шокувати публіку), політизація культури; ствердження науково-технічного прогресу

ФУТУРИЗМ КОНСТРУКТИВІЗМ

Валер'ян Поліщук, Михайль Семенко, Микола Бажан, Ґео Шкурупій, Майк Йогансен, Емма Андіївська, Юрій Тарнавський, Іван Драч, Микола Вінграновський; літературні угруповання «Бу-ба-бу» (Юрій Андрухович, Віктор Неборак, Олександр Ірванець), «Пропала грамота» (Юрко Позаяк, Семен Либонь, Віктор Недоступ), «ЛуґоСад» (Іван Лучук, Назар Гончар, Роман Садловський), «Нова дегенерація» (Іван Андрусак, Іван Ципердюк, Степан Процюк); Олесь Уляненко, Євген Пашковський, Олег Коцарев

НЕОРЕАЛІЗМ: реалізм + поглиблений психологізм, показ життя звичайних людей, ускладнення конфлікту, відчутна ліризація оповіді.
Володимир Винниченко, Валер'ян Підмогильний, Григор Тютюнник

НЕОКЛАСИЦИЗМ: Використання античних і класицистичних тем, сюжетів і образів, гасло «чистого мистецтва», уникання соціальної наповненості текстів, інтелектуальність, естетизм.

«П'ятірне тріо неокласиків» (Михайло Драй-Хмара, Юрій Клен, Павло Филипovich, Максим Рильський, Микола Зеров), поети «Празької школи»

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ: намагання осмислити проблеми існування людини, збагнути справжні причини трагічності буття; присутні песимізм, інтуїтивне розуміння реальності, показ граничних ситуацій (боротьба, страждання, смерть).

Валер'ян Підмогильний, Василь Барка, Іван Багряний, Василь Стус

А ТАКОЖ У ХХ СТ.

СОЦРЕАЛІЗМ: від 1934 року офіційний напрям у літературі й мистецтві Радянського Союзу та інших соціалістичних країн; вимагав показу дійсності в її революційному розвитку для виховання в дусі соціалізму. Головні принципи — народність, ідейність, конкретність.
Андрій Головка, Олександр Корнійчук, Іван Ле, Олександр Копиленко

ШІСТДЕСЯТНИЦТВО: мистецький рух молодого покоління радянської й української інтелігенції, який з'явився за хрущовської відлиги й найповніше виявився в 1960-х; у літературі порушувались проблеми села й міста, людської гідності, національної свідомості, розвитку науки й техніки, відбувалися експерименти з формою творів.
Василь Стус, Іван Драч, Дмитро Павличко, Ліна Костенко, Микола Вінграновський

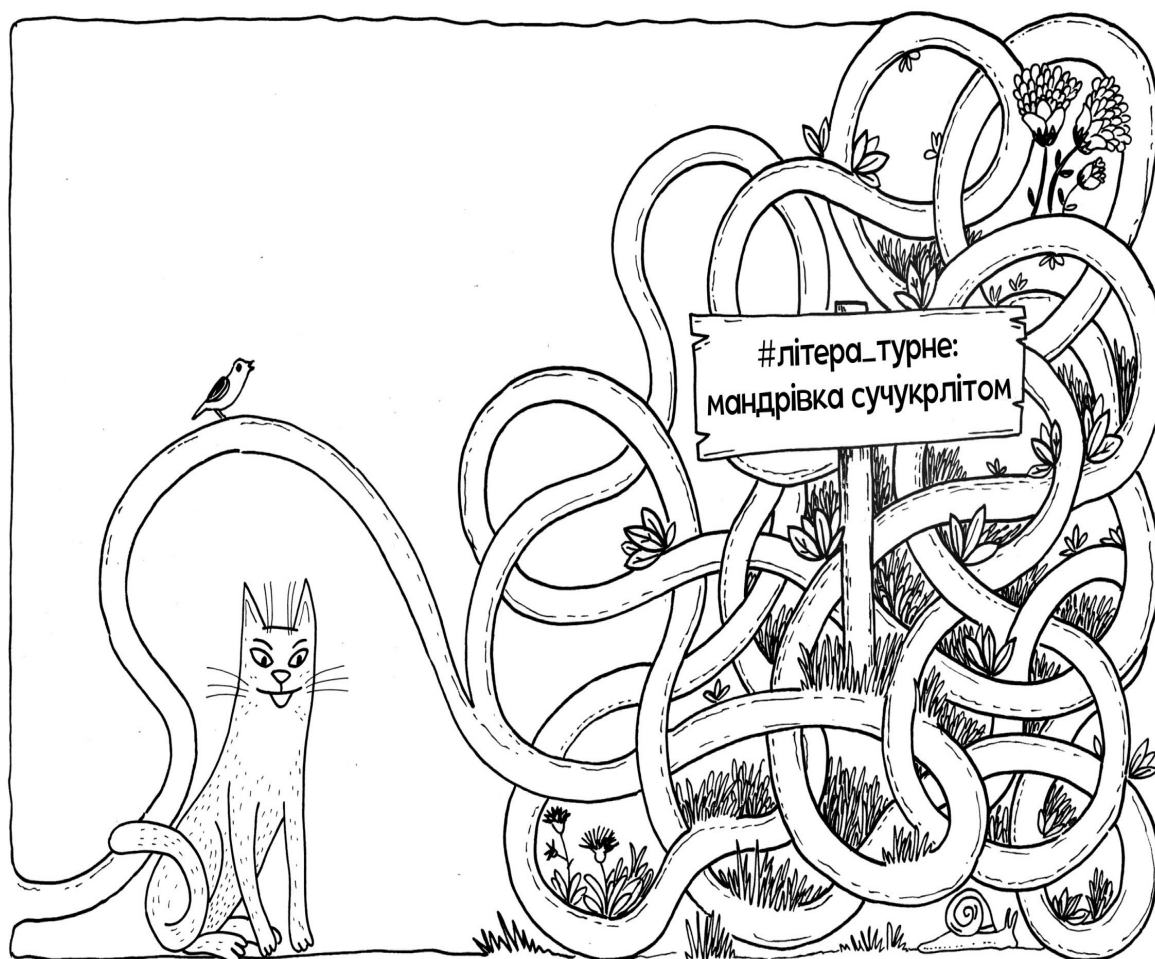
ХИМЕРНА ПРОЗА 1970–1980 рр.: напрям в українській прозі, генетично пов'язаний із латиноамериканським магічним реалізмом 1950–1960 рр., що характеризується поєднанням реального та містичного, фантастичного; засоби іронії, гротеску поєднуються з фольклорними та міфологічними елементами.

Володимир Дрозд, Василь Земляк, Олександр Ільченко, Валерій Шевчук

ПОСТМОДЕРНІЗМ: останні десятиліття ХХ ст. — трапляється й досі. Світоглядно-мистецький напрям, для якого характерні розчарування у спробах покращити світ, віднайти сенс у будь-чому, відкидання авторитетів, поєднання різних, часто протилежних філософських систем, ідеологій; гра зі словом, інтертекстуальність (приховане та явне використання чужих текстів), зміщення часу і простору, багатозначність, парадоксальність, карнавальність, іронічність.

Юрій Андрухович, Оксана Забужко, Олександр Ірванець, Сергій Жадан

#літера_турне: мандрівка сучукрлітом

Що може людське серце, або «Майже ніколи не навпаки»

Марія Матіос, Майже ніколи не навпаки, Львів : Піраміда, 2007

Ну, я навіть не знаю, що сказати... Лауреатка Шевченківської премії, «найплодовитіша українська письменниця», Василь Стефаник у спідниці — Марія Матіос не спочивала на лаврах, а подала новий роман «Майже ніколи не навпаки» на «Коронацію слова — 2007» — і виграла популярну в Україні премію, покликану виявляти нові таланти... (Шевченківська премія — Національна премія України імені Тараса Шевченка, найвища в Україні творча відзнака за вагомий внесок у розвиток культури та мистецтва; заснована ще в УРСР, зберігає всі ознаки совкового народництва; вручається не за мистецьку цінність творів, а за сукупні заслуги перед Батьківщиною. «Коронація слова» — міжнародний літературний конкурс романів, п'єс, кіносценаріїв, пісенної лірики та творів для дітей; відомий також як «шоколадний конкурс», оскільки засновник Юрій Логуш очолював правління компанії, однією з торговельних марок якої є шоколад «Корона»; дала путівку в життя багатьом авторам масової літератури.)

Цей роман умовно становить своєрідний «триптих» із попередніми — «Солодкою Дарусею» і «Нацією», — однак на нього припало менше «політики» — якщо для вас, шановні друзі, це аргумент «за» читання

. Проблематика окреслена виключно у сфері міжлюдських стосунків, а головна думка, яку можна сформулювати, прочитавши твір, — людина є дуже жорстокою твариною, що реалізує свої інстинкти, не думаючи, чим це скінчиться для неї та тих, хто довкола. Або, за словами самої авторки, її твір про те, на що здатне людське серце, вражене любов'ю і ненавистю, радістю і заздрістю.

Дія роману розгортається в гуцульському селі в часи Австро-Угорської імперії, і розповідає авторка про те, про що вже, у принципі, писали свого часу і згадуваний вище Стефаник (без спідниці), і його літературний сучасник Марко Черемшина, і Ольга Кобилянська, і теж

згадуваний у контексті стилістики Матіос Михайло Коцюбинський. Але хто нині читає цих класиків української літератури, окрім студенток філфаків?..

Безпрограшний варіант: гуцульський колорит, фольклорні елементи, «люба-згуба» (використовуючи вислів іще одного «буковинського соловейка» Юрія Федьковича), Перша світова війна — отож, безперечно, «Майже ніколи не навпаки» має всі шанси стати бестселером. Надто від творів класиків роман вигідно відрізняють щонайменше три риси. Перша — дуже помірне вживання діалектної лексики. Рівно стільки, щоб був присутній фльор гірської екзотики, але виноска для незрозумілих слів зроблені старанно, тож навіть пересічний російськомовний читач цілком зрозуміє, про що йдеться.

Друга специфічна риса прози Матіос — потужний еротизм. Стефаник би, звісно, плакав, адже в його часи до поширеного сюжету про жінку, яка народжує дитину від окупанта, не було можливості вставити пікантну інтимну сцену: «Бо той клятий черкес із чорними, що земля, очима палав їй у очі й одною рукою пестив стегна, а другою перебирав пухкі груди. Його губи, теплі м'ясисті губи тягнули останні соки з її уст, ніби шукали там меду чи, може, навпаки: вливали меди в Теофілу...»

Третя риса була притаманна й літературним попередникам Матіос. Деформація довоколишнього світу, поєднана з натуралістичним зображенням, вважалась засадничим принципом естетики експресіонізму зламу ХІХ—ХХ століть. Сучасний читач теж таке любить: «Але що, вона, Василина, вона! мама!!! була би не так само виносила з-під нього нужду, чи гидувала б його відхаркані тельбухи відмивати з хустинок, як те робила Доцька?!» І не кажіть після цього про тяглість традиції... (Тяглість традиції — подібність у стилях, жанрах, художніх прийомах, що виявляється в текстах авторів різних періодів розвитку літератури; часто може здивувати...)

Отож, за допомогою цих «чарівних» компонентів досить тривіальні сюжети в «Майже ніколи не навпаки» наповнюються потрібним обсягом напруженості, динамізму й ліризму. Власне, сюжетів три, бо роман (а ми знаємо, що сучасний роман — це переважно не роман, а збірка оповідань) складається з трьох новел, пов'язаних спільними

героями та інтригою. Що не заважає авторці скромно називати його... сагою. Утім, слід віддати належне Матіос: відповіді на запитання, що постають у читача під час читання першої новели, вона чесно дає в останній. Це закономірно тримає в тонусі, а психологічна мотивація персонажів подана досить майстерно.

Як і в кожному порядному серіалі — перепрошую, у сімейній сазі, — тут є ворожнеча між братами — аж до підкупу нотаря й підробки заповіту; трагічне кохання: в одному разі обтяжене наявністю чоловіка — імпотента і садиста, в іншому — нереалізоване, бо коханий мусив одружитися з «грунтами і вівцями» багатой нареченої (пам'ятаєте, писали в школі твори на тему «Влада землі у творах Ольги Кобилянської?»); позашлюбні діти, божевільна ворожка, жахливі смерті й узагалі все закінчується погано.(спойлер) Бо людина здебільшого мусить страждати у своєму земному житті — і майже ніколи не навпаки, стверджує авторка.

«Патетичний блуд» Анатолія Дністрового: гопницька романтика і внутрішній Тибет

Анатолій Дністровий, Патетичний блуд, Х. : Фоліо, 2005

Досить читати жіночу прозу, сказала собі я... і взялася за роман Анатолія Дністрового «Патетичний блуд», який можна розглядати як частину трилогії (поки що трилогії) про сучасну українську молодь — дітей вулиць індустріального міста. Особисто я жодного гопника (тьху-тьху-тьху) ближче, ніж із вікна трамвая, ніколи не бачила, але спілкування зі студентами та читання сучукрліту доводить, що популярністю ця тема користується неабиякою... Згадаймо хоча б кумира юних Любка Дереша :). (Жіноча проза — термін нині можна вважати некоректним, адже ті риси, якими окреслюють жіночу прозу, притаманні й чоловічому письму (слабкість, емоційність, алогічність); в іншому значенні — проза, написана авторкою-жінкою, як спроба показати специфічно жіночий погляд на світ.)

Основне місце дії роману «Патетичний блуд» — гуртожиток, дуже популярний топос літератури 1990—2000-х. У творчості Дністрового це логічний перехід від гопницького середовища вулиць, зображеного в попередніх романах «Місто уповільненої дії» та «Пацики». Утім, кримінально-маргінальне минуле присутнє в біографії головного персонажа роману Віталіка (він не просто навчається в Ніжинському педінституті, а переховується від помсти тернопільських бандитів!). Усе як має бути в літературі про «скурвлених дітей спальних районів, гнилого совка й обісцяних 90-х» (цитата з інтерв'ю Дністрового) — розхристані моральні принципи, у яких «поняття» поєднуються з елементами світових філософських систем і прагненням протиставити себе соціумові.

Герой, як водиться, вічно голодний, часто п'яний, що, безумовно, зближує його з персонажами роману Жадана «Депеш Мод» — маргіналами, що свідомо ігнорують суспільні норми. Проте є суттєва

відмінність: Дністровий змальовує свого персонажа як сексуально привабливого, активного в пошуках пригод із жінками (у цьому аспекті, звичайно, «Депеш Мод» із загальновідомим «гомосексуалізмом ми не займаємось, хоча до того все йде» відпочиває). Власне, це відповідає поширеному в народній чи молодіжній культурі романтичному образу гопника і збурює заперечення читачів, котрі вважають, що література має сіяти переважно «розумне, добре, вічне»...

Напевно, ні в чому так не виявляється стильова й ідейна єдність романів Дністрового про «трудную молодьож», як у зображенні гендерних стосунків. Це виявляється як на рівні художніх деталей, так і сюжетних поворотів: Віталік нібито кохає Настю, але потім несподівано закохується у викладачку Ліду, а ще є дівчинка Юля, а також декілька інших дівчаток із гуртожитку, з якими він спить. (спойлер) І Віталік нібито переймається таким ставленням до дійсності, але, з іншого боку, бажання позбутися марноти й досягнути «внутрішнього Тибету» змушує його ставитися з презирством до усталених норм та уявлень... (Гендер — набір соціально-рольових самовизначень, які необов'язково збігаються з біологічною статтю; сценарії поведінки, які суспільство диктує чоловікам (маскулінність) і жінкам (фемінність); незамінний у справі боротьби зі стереотипами в сучукрліті.)

Почуття Віталіка подвійні: з одного боку, він прагне змінити своє життя, освоївши місто (а саме нове місто — символ нового «я»), у спосіб, відомий в українській літературі від часів Степана Радченка з роману «Місто» Валер'яна Підмогильного, — через жінку. З іншого боку, «тривалі», «правильні» стосунки з хорошими домашніми дівчатками сприймаються як зазіхання на свободу, а тому реакцією на них може бути тільки цинічне заперечення та «показовий» (патетичний) блуд. Намагання відмежуватися від усього довколишнього видаються марними й часто наводять героя на зворушливі думки про одруження: «Господи, я не можу дати собі раду, не можу більш-менш упорядкувати своє життя. Невже пора одружуватися? Від цього запитання здригаюся. В мені все ніби закипає, перевертається, збуджується. Мабуть, це внутрішній опір, який керує мною».

Таким чином, авторові майстерно вдається показати внутрішню розірваність, неусталеність етичних критеріїв, юнацький максималізм персонажа.(сарказм) Віталік повсякчас намагається довести хорошій дівочці Насті, яка ненавидить «общагу» й хоче якнайшвидше «врятувати» коханого затишком домашнього життя, що вона має знайти іншого, кращого, більш підходящого тощо... і водночас сам піддається наївній мрії одружитися з Лідєю, викладачкою, вдовою місцевого бандита.

Яких висновків дійде Віталік, яким буде його вибір — залишається питанням. «Патетичний блуд» завершується відкритим фіналом, що, імовірно, передбачає продовження. Розірвавши стосунки з усіма жінками, персонаж вирішує повернутись до Тернополя. За логікою, там мусять бути розставлені крапки над «і», там почнеться новий етап у житті «збірного образу» «гопницької» прози Анатолія Дністрового. Зважаючи на декларовану автобіографічність романів, можна сподіватись на появу нового твору про несподіване перетворення гопніка-маргінала на поважного батька сімейства й солідного науковця.

«Сьомга» — уявний сеанс психотерапії, стриптиз, харакірі й трилер

Софія Андрухович, Сьомга, К. : Нора-Друк, 2007

Книжка Софії Андрухович під назвою «Сьомга» з провокативним зображенням на обкладинці досить швидко стала предметом дискусій та об'єктом різнорідних оцінок. Назва роману символічна — сама авторка говорить про те, що життя під певним кутом дуже схоже на рибу, а сьомга не тільки на вигляд, але й за смаком та запахом збуджує особливі асоціації з тими моментами буття, які викликають огиду чи непристойні думки...

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ